

Pārstāvības jēdziens valsts, starptautiskā un Eiropas līmenī

Ievads

Sociālo partneru pārstāvība nodrošina likumību to dažādajām lomām darba attiecībās, izmantojot sociālo dialogu, koplīgumus vai iesaistīšanos valdības politikas lēmumu pieņemšanā vai īstenošanā. Pārstāvība sociālajiem partneriem dod tiesības rīkoties to biedru vārdā vai dažos gadījumos visu uzņēmumu un visa darbaspēka vārdā. Šajā ziņojumā pētīti dažādie veidi, kādos sociālo partneru pārstāvību definē valsts, Eiropas un starptautiskā līmenī.

Politikas konteksts

Gandrīz visām ES dalībvalstīm ir kāda veida tiesiskais regulējums, ar kuru nosaka to, kā pārstāvība darbojas sociālo partneru organizācijās. Tomēr tiesību aktu loma pārstāvības valsts jēdzienos ievērojami atšķiras. Ar tiesību aktiem var paredzēt nosacījumus, lai pārstāvībai ļautu iesaistīties koplīgumu slēgšanā, vai nosacījumus, lai paplašinātu noslēgtos nolīgumus, padarot tos vispārēji saistošus. Vēl viens veids, kā ar tiesību aktiem var veidot pārstāvību, ir noteikt dalības, organizatoriskā blīvuma vai vēlēšanu minimālā iznākuma sliekšņus. Pastāv arī lielas atšķirības tiesību aktu lomas apmērā. Dažās valstīs būtiska ir atbilstība juridiskajām prasībām, bet citās svarīgāka (vai pat vienīgais pamats pārstāvībai) ir savstarpējā atzīšana. Šodien, kaut gan konkrētās dalībvalstīs darba devēji un arodbiedrības vēl aizvien paļaujas uz pašregulāciju, lai ar savstarpējo atzīšanu izveidotu pārstāvību, vairākumā dalībvalstu pastāv tiesiskais regulējums, ar kuru nosaka sociālo partneru pārstāvību. Dažās valstīs vēl aizvien notiek precizēšanas process.

ES līmenī pārstāvības jēdzienu Eiropas Komisija pirmo reizi definēja 1993. gadā, bet vēl precīzāk to definēja 1998. gadā.¹ Pārstāvība veido pamatu tam, lai Eiropas sociālo partneru organizācijas varētu iekļaut to organizāciju

sarakstā, ar kurām Eiropas Komisijai ir jāapspriežas, kā noteikts Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 154. pantā, un lai nodrošinātu šo organizāciju nolīgumu juridiski saistošu īstenošanu, kā noteikts LESD 155. pantā. Eiropas pārstāvības jēdziena analīze var sekmēt diskusijas par to, vai ir nepieciešams *Eurofound* pārstāvības pētījumos pielāgot citus tā metodoloģijas elementus.

Galvenie konstatējumi

Visās 28 dalībvalstīs un Norvēģijā pārstāvībai ir dažādas nozīmes. Praksē neliels skaits valstu sistēmu atbilst neierobežotam savstarpējās atzīšanas vai tiesiskās atbilstības veidam. Dalībvalstis izmanto šo principu kombināciju, piemērojot gan formālo, gan neformālo kritēriju apvienojumu.

Papildus pārstāvības jēdziena pamatdihotomijai, kas pamatota uz atbilstību juridiskajām prasībām vai pamatota uz savstarpējo atzīšanu, ziņojumā ir aplūkoti trīs elementi jeb dzinējspēki, kas dažādos veidos sekmē sociālo partneru pārstāvību: vēlēšanu rezultāti, organizatoriskais spēks dalības apmēra izteiksmē un spēja rīkot pārrunas.

Sliekšņi, kur tie pastāv, vairāk ir izplatīti attiecībā uz arodbiedrībām, nevis uz darba devējiem. Darba devēju sliekšņi ir vai nu prasība paplašināt koplīgumu tvērumu, vai kritērijs, kas ļauj piekļūvi trīspusējām struktūrām.

Četri pārstāvības veidi

Šajā ziņojumā ir argumentēts, ka Eiropā līdzās pastāv četri pārstāvības veidi.

1. **Sociālo partneru pašregulācija:** sociālo partneru savstarpējās atzīšanas pašregulācijas sistēma, kas saistīta ar pārrunu rīkošanas spēju un sociālā spēka dzinējspēkiem un ir ar ļoti nelielu valsts regulējumu par pārstāvību.

¹ Eiropas Komisijas Paziņojums par sociālās politikas nolīguma piemērošanu (COM(93) 600 galīgā redakcija, 1993. gads) un Eiropas Komisijas Paziņojums par sociālā dialoga piemērošanu un sekmēšanu Kopienas līmenī (COM(98)322 galīgā redakcija, 1998. gads).

2. **Jaukts sociālo partneru un valsts regulējums:** jaukts modelis, kurā apvienoti sociālo partneru savstarpējās atzišanas un valsts regulējuma un tiesiskās atbilstības elementi.
3. **Valsts regulējums dalības spēkam:** valsts regulēta tiesiskās atbilstības sistēma, kurā “sociālo spēku” izmanto kā pārstāvības tiesisko līdzekli.
4. **Valsts regulējums vēlēšanu spēkam:** valsts strukturēta tiesiskās atbilstības sistēma, kurā pārstāvību galvenokārt nosaka vēlēšanu rezultāti.

Diskusijas par pārstāvības jēdzienu starptautiskā līmenī sākās ar Starptautiskās Justīcijas Pastāvīgās palātas 1992. gada konsultatīvu atzinumu. Ekspertu komiteja 1956. gadā par konvenciju un rekomendāciju piemērošanu (CEACR) pirmo reizi izmantoja pārstāvības jēdzienu, apgalvojot, ka “pušu pārstāvībai ir jābūt būtiskai”. Saskaņā ar CEACR pašreizējo pārstāvības nosacījumu sarakstu, pārstāvības kritērijiem jābūt: a) objektīviem; b) precīziem un c) iepriekš noteiktiem. Eiropas Padomes Eiropas Sociālo tiesību komiteja 2006. gadā noteica, ka pārstāvības kritērijiem ir jābūt: a) saprātīgiem; b) skaidriem; c) iepriekš noteiktiem; d) objektīviem; e) noteiktiem tiesību aktos un f) tiesu iestāžu kontrolē.

Priekšnosacījumi pārstāvībai

Eiropas starpnozarju sociālie partneri 1993. gadā iesniedza apspriešanai detalizētu sarakstu ar nosacījumiem, kuri jāizpilda organizācijām, ar kurām apspriežas Eiropas Komisija. Saskaņā ar šo sarakstu, tām jābūt šādām:

- horizontāli vai pa nozarēm organizētām Eiropas līmenī;
- sastāvošām no organizācijām, kuras pašas par sevi to attiecīgajos valsts līmeņos uzskata par to aizstāvēto interešu pārstāvjiem, jo īpaši sociālās, nodarbinātības un darba attiecību politikas jomās;
- pārstāvētām visās Eiropas Kopienas dalībvalstīs un, iespējams, Eiropas Ekonomikas zonas valstīs vai ar līdzdalību *Val Duchesse* sociālajā dialogā;
- sastāvošām no organizācijām, kas pārstāv darba devējus vai darbiniekus un kurās dalība ir brīvprātīga gan valsts, gan Eiropas līmenī;
- sastāvošām no biedriem ar tiesībām būt iesaistītām — tieši vai caur saviem biedriem — koplīgumu pārrunās savos attiecīgajos līmeņos;
- saņēmušām norādes no saviem biedriem pārstāvēt tos Eiropas Kopienas sociālā dialoga ietvaros.

Modeļi

Pētījumā noteica četrus dažādus modeļus ES sociālo partneru pārstāvības novērtēšanai. Tie ir norādīti turpmāk.

1. Eiropas nozaru sociālā dialoga komiteju izveidošana (tiesiskā atbilstība)
2. Konsultācijas, pamatojoties uz tiesisko atbilstību
3. Pārrunas, pamatojoties uz savstarpējo atzišanu / koplīgumu slēgšanas autonomiju
4. Eiropas pamatnolīgumu īstenošana ar Padomes lēmumu

Secinājumi

- Kopumā nav plašu debašu par pārstāvības jēdzienu valsts līmenī.
- Atbilstoši 1993. gada Paziņojumam par Sociālās politikas nolīguma piemērošanu dažādās dalībvalstīs prakse vēl aizvien atšķiras, un pēdējos 20 gados nav parādījies neviens vienots modelis, tādējādi apgrūtinot Eiropas jēdziena, kas pamatots uz kopīgiem un saskaņotiem kritērijiem, izveidi.
- Savā novērtējumā par ES līmeņa sociālo partneru pārstāvību, kas pamatota uz to biedru spēku, *Eurofound* varētu vēlēties vairāk ņemt vērā dažādos jēdzienus, ko lieto valsts līmenī.
- Ņemot vērā dažādos pārstāvības tiesiskos regulējumus Eiropas sociālā dialoga dažādajos apstākļos, jādome, vai varētu uzlabot ES sociālā dialoga politikas pārredzamību, saskaņojot šos regulējumus.
- Atbilstoši Eiropas Savienības Padomes prezidentvalsts, Eiropas Komisijas un Eiropas sociālo partneru paziņojumam pasākumā Briselē 2016. gada 27. jūnijā “Deklarācija par spēcīga sociālā dialoga jaunu sākumu” Eiropas sociālajiem partneriem būtu jāstrādā pie tā, lai uzlabotu “dalību arodbiedrībās un darba devēju organizācijās un to pārstāvību, kā arī jānodrošina, ka tām ir spēja slēgt nolīgumus ar pienācīgām pilnvarām”.

Papildu informācija

Ziņojums “Pārstāvības jēdziens valsts, starptautiskā un Eiropas līmenī” ir pieejams šeit:
<http://www.eurofound.europa.eu/publications>.

Lai saņemtu papildu informāciju, sazinieties ar pētniecības vadītāju *Peter Kerckhofs*, rakstot uz šo e-pastu: pke@eurofound.europa.eu